

Maksymus, Florus i Festus. Wprawdzie użycie terminu *voluntaria conlatio* mogłoby sugerować dobrowolny charakter pożyczki, tym niemniej należy raczej przyjąć, iż był to rodzaj pożyczki albo trybutu zwrotnego po pomyślnym zakończeniu wojny. Przepisy wydane bowiem przy tej okazji stanowiły w gruncie rzeczy zajęcie metali szlachetnych i miedzi na rzecz skarbu państwa. Równocześnie dokonano znacznych oszczędności na żołdzie, jak również w 209 roku p.n.e. zabrano z *aerarium sanctum* 4000 funtów srebra oraz uzyskano bliżej nieokreśloną sumę z renty z *ager Campanus*³⁹. W wyniku tych poczynań Rzym zaczyna powoli wracać do stanu równowagi; jedną z widomych oznak wzmocnienia się pozycji państwa było pojawienie się denara, nowego srebrnego nominału zastępującego na w pół grecki kwadrygat⁴⁰.

Z początkowym okresem drugiej wojny punickiej należy łączyć pojawienie się pierwszej rzymskiej emisji złotych staterów z graficznym wyobrażeniem na rewersie bliżej nie zidentyfikowanej sceny przysięgi. Wspomniana seria, oparta na metrologii greckich systemów monetarnych, składała się z trzech różnych nominałów, ważących odpowiednio sześć, cztery i trzy scrupule, przy czym jednostka o wadze czterech scrupuli posiadała na awersie liczbę XXX oznaczającą równowartość wyrażoną w innej jednostce monetarnej⁴¹. Z późniejszego etapu wojny pochodzi inna seria złotych monet o metrologii i wyglądzie zewnętrznym całkowicie odmiennych od emisji poprzedniej, niewątpliwie dostosowana do nowego systemu denarowego, składająca się z kilku nominałów o wadze trzech, dwóch i jednej scrupuli oznaczonych symbolami wartości IX, XXX i XX. Niestety dokładniejsze wyznaczenie daty ich emisji, mimo długotrwałej i nadal nie zakończonej ostatecznie dyskusji, nastęrcza poważne trudności. Pomocą służy w tym wypadku kontrowersyjny przekaz Pliniusza dotyczący pierwszej republikańskiej emisji złotych monet: *Aureus nummus (lub denarius nummus) post annos LI (lub LXII) percussus est quam argenteus ita, ut scripulum valeret sestertios vicenos, quod efficit in libram ratione sestertii, qui tunc erat CCCC (lub DDCCCC)*⁴².

Przy interpretacji powyższego fragmentu zwracają uwagę niepewne lekcje wynikające z różnic istniejących w zachowanych rękopisach; podczas gdy najstarszy spośród nich *Codex Bambergensis* pochodzący z X wieku, a odnaleziony dopiero w 1831 roku, wspomina o wypuszczeniu pierwszej w Rzymie emisji złotych monet w 51 lat po pojawieniu się srebrnych jednostek pieniężnych, to późniejsze kodeksy przyjmują

³⁹ Liv. XXVII 10, 11–13, XXVII 11,8, XXVIII 46,4–6: et quia pecunia ad bellum deerat, agri Campani regionem a fossa Graeca ad mare versam vendere quaestores iussi, indicio quoque permissio, qui ager civis Campani fuisset, uti ius publicus populi Romani esset... Zob. *ESAR I*, s. 94 n.; M.H. Crawford, *RRC I*, s. 33 n.

⁴⁰ *Ibid.*, s. 627; A. Kunisz, *Druga wojna...*, s. 206 n.; P. Marchetti, *op. cit.*, s. 306 n.

⁴¹ R. Thomsen, *ERC II*, s. 243 n.; H. Mattingly, *op. cit.*, s. 14; H. Zehnacker, *op. cit.*, s. 14; A. Kunisz, *Druga wojna...*, s. 211. Jedynie M.H. Crawford, *RRC I*, s. 44, II, s. 625, przypis 6, wątpi w autentyczność nominału opatrzonego marką XXX.

⁴² Plin. NH XXXIII 47. Zob. R. Thomsen, *ERC II*, s. 247 n., 299 n., 305 n.; H. Mattingly, *op. cit.*, s. 16, 26; M.H. Crawford, *RRC I*, s. 5, 34 n.; A. Kunisz, *Druga wojna...*, s. 220 n.